

3.

I.

SCHELDEGEHEIMEN.

De ramp van 1288 en Wijtvliet.

Het historisch onderzoek omtrent dijkbreuken en watersnoden, ingesteld o.m. door de Hollandse Deltacommissie, noopt ons tot een nader bedenken van enkele « Scheldegeheimen ». Maar, ere aan wie ere toekomt. Het was niet alleen de vragenlijst van de vernoemde Commissie die ons aan de arbeid zette, er was ook onze weetgierige vriend, Mr Raymond De Groodt, die ons om een critische behandeling van zijn Schelde-nota's verzocht.

In de eerste plaats ging het over *het geheim van Wijtvliet*.

Wijtvliet.

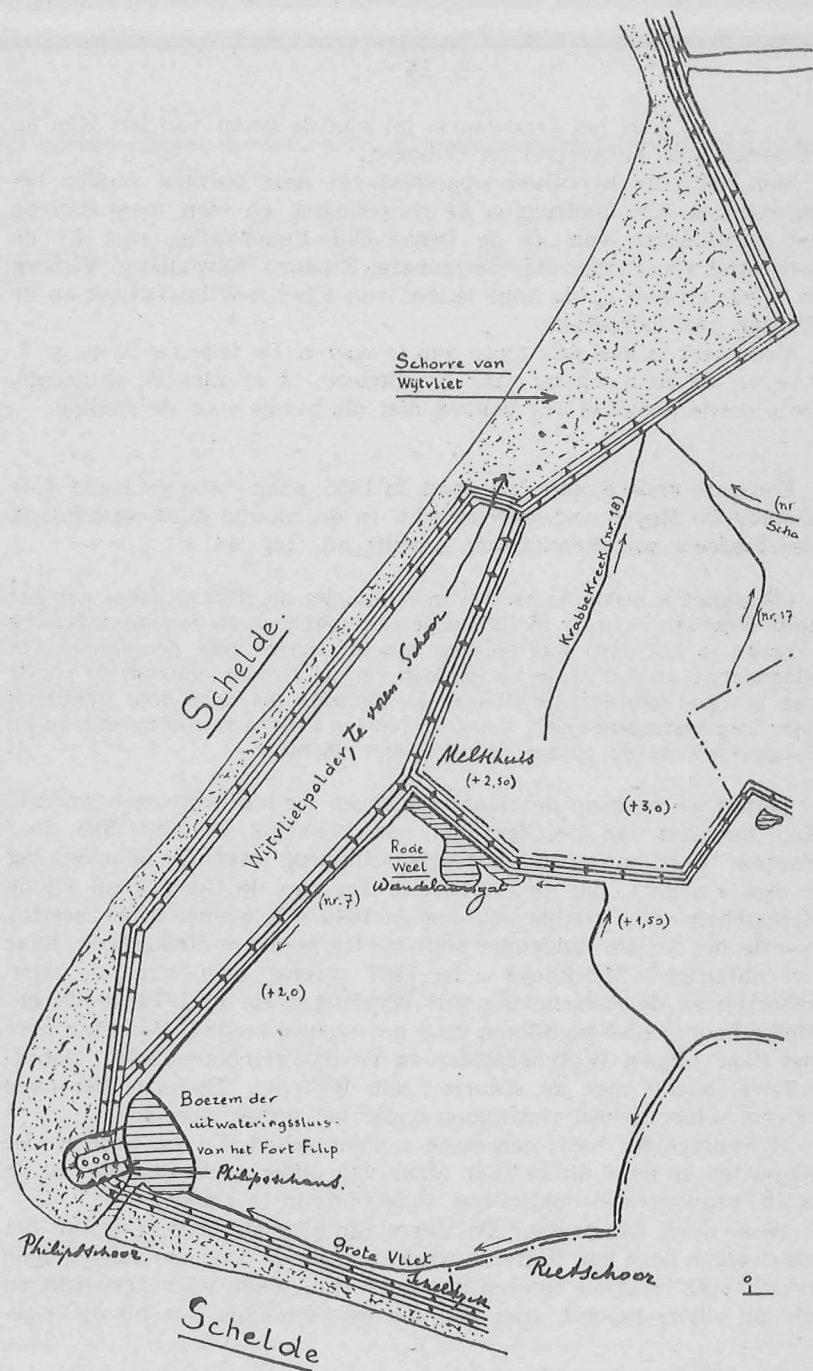
De Schelde waar het hier om gaat, is de aloude rivier « tussen Vosvliethille » ten Noorden « ende totter Vortvure » ten Zuiden. Dit Vosvliet is het uiterste punt van het oude Brabant, in het Noord-Oosten van het eiland Tolen, aan het Noordelijk einde van de Een-dracht, bij de Vriesendijkse Moeren, die men ook nog bij Brabant rekende (dit, in strijd met Ramaer, *Zeeland in 1300, Geschiedkundige atlas van Beeckman*). En Vortvuremuiden schijnt de monding te zijn van de « Vliet » die de grens tekent tussen Hemiksem en Schelle.

Het « Scelt » heeft tussen die beide punten vier grillige bochten getekend; men vraagt zich af om welke redenen...

1) Te Lillo-fort zwenkt de rivier lichtjes naar Oost. En we krijgen een « rek » van Lillo-Liefkenshoek tot de Kruisschans.

2) Aan de Kruisschans maakt de rivier een veel fellere bocht, ditmaal naar het Westen (De Perel, St-Marie, Krankeloon, en, op de andere zijde, de Flip).

3) Vanaf het Fort St-Philips gaat het nu weder Zuid-Oostwaarts tot bij de oude Schijnmonding te Oosterweel. Dit is het *Veerloos Rek*.

4) En nu gaat het Zuidwaarts tot aan de bocht van het Kiel op de grens van Antwerpen en Hoboken.

Men heeft de hypothese opgesteld dat deze bochten zouden beantwoorden aan landruggen of rimpelingen, en men wees dan op het parallelisme van a) de Demer-Dijle-Rupel-vallei, met b) de hoogterug van Ruggeveld, Kattenberg, Kipdorp, Koraalberg, Visberg en Werf, en met c) de hoge landen van Ekeren-Wilmarsdonk en de Geesten van Oorderen.

Maar daar is heel wat tegen aan te voeren. De felle zwenking n° 2, d.i. van de Kruisschans naar Krankeloon, is er niet bij uitgelegd. Onze derde parallel (c) voldoet niet als bewijs voor de stelling.

* * *

Een gans andere oplossing werd, in 1855, naar voren gebracht door pastoor De Meyer, van Berendrecht. In de, na zijn dood verschenen, *Geschiedenis van Berendrecht* schrijft hij (blz. 44) :

« Wijtvllet is heden de naam van een polder die deze ontleent aan het dorp Wijtvllet, hetwelk in 1288 door een dijkbreuk en een overstroming vergaan is. Dit dorp was gelegen aan de andere zijde der Schelde, in Vlaanderen, en ligt nu in het midden van de stroom, omtrent de plaats van het gewezen fort St-Philips. De Schelde die door deze dijkbreuk haar loop veranderd heeft, liep te voren ten Oosten van hetgeen men nu de schorren en de polder van Wijtvllet noemt. »

Letten we even op de plaats waarheen we hier verwezen worden. Ten Noorden van het fort dat oorspronkelijk in 1584-1585 door Farnese werd gebouwd voor zijn schipbrug over de Schelde, lag er een « schor », dat zich uitstreckte tot aan de Grote Geul bij de Kruisschans. Een zeedijk (die nog in 1640 « de nieuwe dijk » heette) boorde het af. De Zuidelijke helft heette toen *het Melkschoor*, naar het naburige « Melckhuys ». In 1767 spreekt men van « de wey-schorren en de rietschorren van Wytvllet ». En in 1774 wordt het Melkschoor geheel ingesloten door een nieuwe zeedijk. Voortaan heet het daar binnen *Wijtvlletpolder* en de overgesloten helft, Noordwaarts, noemt men *de schorren van Wijtvllet*. Thans is het oude terrein schier geheel verdwenen onder het opgespoten zand...

Wijtvlletpolder heeft een eigen archief gehad. En we hebben niet nagelaten er naar uit te zien. Maar van oude bescheiden die tot de XIII^{de} eeuw zouden opklimmen, is er niets in te vinden.

Waar heeft dan pastoor De Meyer zijn bijzonderheden omtrent het verzwolgen dorp van Wijtvllet ontdekt? Aan de door ons aangehaalde tekst heeft hij geen referentie toegevoegd, maar naar verwijzingen die hij elders noteert, lijkt het ons waarschijnlijk dat hij die « ge-

schiedenis » gehaald heeft bij *Gramaye*, in dezes *Antiquitates Antwerpiae*, al konden we tot hiertoe het niet nader vaststellen.

In ieder geval J. B. Gramaye heeft opgetekend dat er in het voorjaar van 1288 (n.s.) geweldige overstromingen geweest zijn bij breuk van Scheldedijken. Gramaye is een wondere intelligentie; een jongere historische school heeft hem onbetrouwbaar geheten (*Fris* voor Gent, en *Doyen* voor de geschiedenis van Namen). Maar men legge daarom zijn geschriften niet van kant : Gramaye heeft ontzaglijk veel documenten gelezen, en hij heeft hun inhoud, waar het mogelijk was, ter plaatse gecontroleerd en daarna beredeneerd hoe de tekst te begrijpen was. Hij bouwt dan hypothesen, die ongetwijfeld dienen nagegaan, maar die zelden kortweg waardeloos zijn.

Wat weten we nu, uit rechtstreekse bron, over die overstromingen van 1288?

De oudste ons bekende vermelding is van 7 Juni 1288. Het is een brief van de Kamerijkse bisschop Willem van Henegouw aan het Kapittel van Antwerpen. Wij publiceerden dit stuk in de *Bijdragen tot de Geschiedenis*, jaargang XIX, blz. 251. « Er op lettende, zegt de bisschop, dat uwe prebenden zeer karig geworden zijn door de watersnood die korteling (nuper) de plaatsen verzwolgen heeft, waar ge gewoon waart uw inkomsten te hebben... »

Bemerkt hier dat er in 1283 reeds dijkbreuken zijn geweest die Berendrecht, Zandvliet en Ossendrecht hebben geteisterd. Het Kapittel en de St-Michielsabdij maken accoord met dijkbouwers op 18 Maart 1284, om alles te herstellen. Maar de vloed van 1288 heeft het begonnen werk vernield en het land blijft drijven tot 1340. In meerdere acten van dit laatste jaar zegt men dat het land 57 jaren « rijdende is gebleven ».

Wij mochten echter nergens een vermelding van Wijtvliet en van de ondergang van deze plaats vinden.

Onderzoeken we nu ook wat er ten voordele en wat ten nadele van de Wijtvliethypothese pleiten kan.

De onverwachte bocht die de Schelde hier maakt, zou er door verantwoord zijn. Er is ook nergens — tussen Vosvliet en Vortvuremuiden — een uitgestrektheid van schorren die met de Wijtvlietse kan vergeleken worden. De naam *Wijtvliet* zelf doet de gedachte rijzen dat aldaar een vliet, d.i. een inham of inspoeling was, die aanleiding zijn kon tot een ramp.

Maar er is tegen in te brengen, dat er toch sporen van de vroegere Scheldebedding zouden moeten zijn. Deze bedding zou dan, tot op zekere breedte, overeengekomen hebben met het huidig kanaaldok C en de Kruisschanssluis. Ongetwijfeld zijn er bij de graafwerken littekens gevonden, die niet verklaard geraakten. Maar, zoverre we

weten, heeft niemand aan een oude, sinds eeuwen toegestroomde Scheldebedding moeten denken.

Zou Gramaye dan gefantaseerd hebben op a) de loop van de Schelde; b) de grote overstroming, en c) de naam *Wytvliet*, die in Gramaye's tijd een ontzaglijke buitendijkse uitgestrektheid schorre aanduidde? De man was er zeker bekwaam toe, zulk een hypothese op te bouwen.

Een onverwachte oplossing — die het overstroomde Wytvliet naar het rijk van de Scheldelegenden zou verbannen — daagt er nu op uit een acte van October 1515 van aartshertog Karel, waarin we de naam *Wytvliet* zien verschijnen. We zullen er onze naastvolgende studie aan wijden. Maar intussen doen we reeds een beroep op wie dit leest : Of men in enig archief — en de kans is grootst in Oost-Vlaanderen, in Gent — een vermelding vindt van de naam *Wytvliet* vóór het jaar 1515? (*De Flou* kent alleen onze *Wytvlietpolder*.)